

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՀԱՅՈՑ ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՎ Տ. ԵՂԻՇԵ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷԻ ԱՅՅԸ ԱՄՆ ԵՎ ԵՎՐՈՊԱ

1977 թ. նոյեմբեր և դեկտեմբեր ամիսներին Երուսաղեմի հայոց ամենապատիվ տ. Եղիշե սրբազան պատրիարքը, Ժառանգավորաց վարժարանի և ընծայարանի տեսուչ և ս. Աթոռի դիվանապետ տ. Ծաֆն արքեպիսկոպոսի ողեկցությամբ, երկար ճանապարհորդություն է կատարել դեպի ԱՄՆ և Եվրոպա, «պատրիարքարանի վերաբերյալ զանազան գործերու և տեսակցություններու անհրաժեշտության» թելադրանքով:

Սրբազան պատրիարքը ԱՄՆ կատարած իր այցելության առթիվով եղել է անձնական հյուրը ամերիկահայ ազգային բարերար և ծանոթ հասարակական գործիչ Տատուր Տատուրյանի:

Նոյեմբերի 15-ին սրբազան պատրիարք հայրը ժամանում է Նյու-Յորք: Հանում ԱՄՆ-ի հայոց արևելյան թեմի, առաջնորդ տ. Թորգոմ արքեպիսկոպոս Մանուկյանը օղանավակայանում ողջունում և բարի գալուստ է մաղթում սրբազան պատրիարք հորը:

Նոյեմբերի 16-ին սրբազան պատրիարք հայրը և տ. Ծաֆն արքեպիսկոպոսը ներկա են լինում Նյու Յորքի հայոց առաջնորդարանի բակում Հ. Բ. Ը. Միության ցկանա նախագահ տիար Ալեքս Մանուկյանի նվիրատվությամբ պատրաստված բանդակագործ Նազյանի՝ Քրիստոսի «Էջն ի խաչէն» արձանի բացման հանդիսությանը:

Նոյեմբերի 18-ին սրբազան պատրիարքը ժամանում է Դետրոյտ: Ի պատիվ նրան տրված ընդունելության, տիար Ալեքս Մանուկյանը ողջունում և բարի գալուստ է մաղթում Նորին ամենապատվությանը:

«Պատրիարք սրբազան հոր այցը թեև կկրե անպաշտոն բնույթ, սակայն ան մեզի կրեյն դարավոր պատմության մը ամբողջ շունչն ու իրականությունը:

Ամերիկայի մեջ հաճախ կափսոսանք, թե որքան հեռացած ենք մեր պատմության արմատներեն, մեր ազգային արժեքներեն և մեր նվիրապետական Աթոռներեն. սակայն այսպիսի ներշնչող առիթները հանկարծ կրե՞րեն ու մեր պատմությունը կմիախառնեն մեր առօրյային: Ու մենք ազգովին կզգանք, թե տակավին անբաժան կմնա այդ պատմությունը մեր կյանքեն. ան կենդանի կերպով կապրի մեր մեջ:

Պատրիարք սրբազան հայրը խորհրդանշել է այդ դարավոր անցյալին. իր ներկայությամբ մենք հաղորդակից կդառնանք այդ պատմության. կտեսնենք ու կզգանք այդ պատմության ողբերգական այլ վեճեր ընթացքը շարժումի մեջ:

Եվ մենք պետք ունինք այդ ապրումին՝ հա՛յ մնալու և հա՛յ ապրելու համար այս ափերուն վրա:

Երուսաղեմի պատրիարքությունը մեր նվիրապետական չորս Աթոռներեն մին է, որ կոչված է կենսական դեր մը կատարելու մեր ապագա կյանքին մեջ: Մեր երկար ու տառապալից անցյալին մեջ ունեցած ենք նվիրապետական Աթոռներ, վանքեր ու ընծայարաններ, սակայն ճակատագիրը լուրջան դատապարտած է զանոնք. այսօր ավերակ են Աղթամարի և Սսի կաթողիկոսանիստ վանքերը, Գլաձորի, Սանահնի և Տաթևի կրթարանները, բայց կանգո՛ւն է Երուսաղեմի Աթոռը, իր անցյալի փառքերով ու գանձերով:

Քրիստոսի ծննդավայրը, որ խաղաղության օրրան մը պետք էր հանդիսանար չարչարված է նույնիսկ Քրիստոսի չափ. և այդ չարչարանքեն անմասն չէ մնացած Երուսաղեմի՝ սրբոց Հակոբյանց միաբանությունը: Ամեն արշավողի դիմաց՝ ընկրկած է ան, ամեն ցավի դիմաց՝ ցնցված է ան, սակայն, գիտցած է դարձյալ ոտքի կանգնիլ ու շարունակել իր դարավոր ճամբան:

Այդ անհավատալի վերապրումը մենք կպարտինք միաբանության անխորտակելի կամքին ու նվիրումին: Այդ միաբանությունը երբեմն արցունքով, երբեմն դիվանագիտությամբ, երբեմն հնարամտությամբ և երբեմն նույնիսկ բռնկեցող պահպանած է մեր դարավոր իրավունքները սուրբ Տեղյաց մեջ: Յուրաքանչյուր եկեղեցի, մատուռ, նշխար ու քար պահպանված են դարավոր հսկումով և օրինակելի նախանձախնդրությամբ:

Որքան բուռն եղած է պահպանության այդ պայքարը, նույնքան մեծ է մեր հպարտությունը այսօր Երուսաղեմով: Այսօր աշխարհի մեծագույն կրոններուն հավասար իրավունքներ ունինք սուրբ Տեղյաց մեջ. և հավանաբար Երուսաղեմը սփյուռքի միակ վայրն է, ուր հայությունը կվայելե միջազգային ճանաչում:

Եղիշե սրբազան արժանավոր հաջորդն է Աթոռին վրա բազմած մեծանուն պատրիարքներուն, և իր անձին մեջ կխտացնե անոնց փորձառությունն ու ներշնչումը. անոր սրբազան առաքելության մեջ կվերապրին այսօր Աբրահամ պատրիարքներու հեռատեսությունը, Շլոյսակիրներու զոհաբերությունն ու Գուշակյան պատրիարքներու գրական ու հոգևոր արժանիքները:

Մենք բախտավոր ենք, որ աշխարհի այդ զգալուն հանգույցին վրա ունինք Եղիշե պատրիարքին նման իմաստուն ու բանիմաց հոգևոր առաջնորդ մը, որուն գործունեությունը պիտի երաշխավորե պատրիարքական Աթոռին անասա՜ն պահպանումը:

Բացի պատմական ու հոգևոր իր հանգամանքներեն՝ Երուսաղեմի

պատրիարքարանը կհանդիսանա արտասահմանի մեր մշակութային գանձարաններեն ամենեն հարուստը: Այնտեղ կպահպանվին հազարավոր ձեռագիրներ, մանրանկարչական գործեր, պատմաբանական զգեստներ, գանձեր ու եկեղեցական իրեր: Եվ այսօր, երբ բոլոր հետաքրքրությունը կա մեր մեջ մեր ազգային ժառանգությանը նկատմամբ, այդ հարստությունները մեր կյանքը ճոխացնող ու մեզ հպարտացնող անփոխարինելի արժեքներ կդառնան:

Ծնորդիվ պատրիարք հոր ուղիղ կեցվածքին՝ Երուսաղեմի պատրիարքությունը այսօր դարձած է լրացուցիչ հաստատությունը Մայր Աթոռ սուրբ Էջմիածնին, դարձած է թև ու թիկունք Ամենայն Հայոց Հայրապետության:

Վերջին քսանամյակին, երբ մեր ազգային-եկեղեցական կյանքը ապրեցավ իր ամենեն դժվար ժամանակները, Երուսաղեմի սրբազան պատրիարքը, իր իմաստությանը և հայտնատեսությանը, իր խորհուրդներով և դրական կեցվածքով, բարձր պահեց սուրբ Էջմիածնի նախամեծար դիրքն ու հանգամանքը:

Իր բարոյական հսկա նշանակությունն ունի, մենք մեծ հույսեր կապած ենք նաև Երուսաղեմի պատրիարքության՝ մեր ամենեն գործնական պահանջներուն մեջ:

...Մասնավորաբար մենք պետք ունինք պատրաստված, հմուտ ու նվիրյալ եկեղեցականներու, որոնք պիտի գան հովվելու Ամերիկայի մեր եկեղեցիները: Բարեբախտաբար Երուսաղեմը կամովին տոանձնած է այդ պարտականությունը և արդեն մեզի շնորհած է կարևոր թիվով հոգևորականներ. ներկա դրությամբ մենք կակնկալենք, որ այդ գործը ավելի հիմնավորվի, դառնա ավելի կազմակերպյալ, մասնավանդ, երբ մեր պատրիարքը ունի ձեռնհաս ու փորձառու գործակիցներ:

...Սփյուռքը և մասնավորաբար մեր գաղութը արդար ակնկալությունը ունին, որ կարճ ժամանակի մը մեջ Երուսաղեմի վանքը ի վիճակի ըլլա գոհացնելու մեր հոգևոր առաջնորդներու կարիքը, հասցնեն հմուտ, գիտակից և ծառայասեր եկեղեցականներու մեր հույլ մը: Այդ իմաստով ալ Երուսաղեմն է իրավ լրացուցիչը ու Էջմիածնին, առանց մրցակցության՝ լծակից դառնալով անոր:

Հանձնիս պատրիարք սրբազան հոր և Ծանե արքեպիսկոպոսին մենք մեր մեջ կընդունինք մեր ամենեն նվիրական հաստատություններեն մեկուն արժանավոր ներկայացուցիչները: Մեր հոգևոր և ազգային կյանքին մեջ նակատագրական դեր մը ունին Երուսաղեմի Աթոռն ու անոր սրբազան ներկայացուցիչները: Եվ վստահ ենք, թե մեր նակատագրին այդ քաժինը կգտնվի ապահով ձեռքերու մեջ: Այդ ձեռքերը պիտի գործեն շինարար նիգերով, որպեսզի հարստանա մեր կյանքը, որպեսզի ավելի խորունկ կերպով կապվինք մենք մեր եկեղեցիին և մեր արմատներուն և որպեսզի ավելի ուժգնորեն հալ ապրինք մենք»:

Նոյեմբերի 19-ին, կիրակի օրը, սրբազան պատրիարք հայրը ու պատարագ է մատուցում 'Դետրոյտի հայոց ու Հովհաննես Մկրտիչ եկեղեցում և Բանին կենաց գեղեցիկ քարոզով մխիթարում հավատացյալներին:

Հավարտ ու պատարագի համայնքը ճոխ թեյասեղանով պատվում է Երուսաղեմի հայոց պատրիարքին: Այս առթիվ պատրիարք սրբազանը ոսկյա մի շքանշան է հանձնում Ամերիկայի Հ. Բ. Ը. Միության նախագահ տիար Էդվարդ Մարտիկյանին, որը հանձն էր առել 1969 թվականին

Երուսաղեմի հայոց ժառանգավորաց վարժարանի հին գեղեցիկ շենքը նոր թանգարանի վերածելու ամբողջ ծախսը:

Նոյեմբերի 21-ին, երկուշաբթի օրը, սրբազան պատրիարքը մեծ շքախմբով այցելում է Դետրոյտի հայոց Ալեքս Մանուկյան վարժարան:

Նոյեմբերի 21-ին, ավելի ուշ, սրբազան պատրիարքը վերադառնում է Նյու Յորք և կարևոր տեսակցություն ունենում ԱՄՆ-ի նախկին փոխնախագահ Նելսոն Ռոկֆելլերի հետ, Երուսաղեմի սրբատեղիների կացության մասին:

Նոյեմբերի 24-ին, հինգշաբթի օրը, սրբազան պատրիարք հայրը այցելում է Մայամիի հայ համայնք:

Նոյեմբերի 27-ին, կիրակի օրը, Մայամիի ս. Պողոս-Պետրոս եկեղեցում պատարագում է տ. Ծախե սրբազանը, ուր քարոզում է սրբազան պատրիարք հայրը:

Նոյեմբերի 29-ին, երեքշաբթի օրը, սրբազան պատրիարք հայրը ժամանում է Չիկագո և ներկա լինում երեկոյան Էվենստոնի հայոց եկեղեցու սրահում նոյեմբերի 29-ին նվիրված բազմամարդ հանդիսությանը, որին հրավիրվել էին նաև այդ օրերին ԱՄՆ-ում գտնվող Հայաստանի կառավարության երկու կարևոր ներկայացուցիչներ. արտաքին գործերի մինիստր Ջոն Կիրակոսյանը և Հայաստանի Կենտրոնի երրորդ քարտուղար Կարլեն Դալլաքյանը:

Հանդիսության ժամանակ խոսք է առնում նաև Ջոն Կիրակոսյանը և «հեղինակավոր իր խոսքով ընդգծեց Նոյեմբեր 29 թվականի կարևորությունը վերածնած Հայաստանի և հայ ժողովրդին համար և երկարորեն պատկերացուց մեծ նվաճումները, զոր մեր հայրենիքը արձանագրած էր վերջին կես դարու ընթացքին, մտավորական, մշակութային, գիտական, կրթական, ճարտարարվեստական և գյուղատնտեսական կյանքի զանազան մակարդակների վրա»:

Իսկ Կարլեն Դալլաքյանը «գեղեցիկ պատկերացումներով և գիտական ճաշակով բնութագրեց Նոյեմբեր 29-ը, իբրև հայ վերածնունդի և պետական կյանքի ապահով սկիզբն ու արմատացումը, որով վերջ գտավ մեր ողբերգությունը, և ծնունդ առավ ու զարգացավ այսօրվան Հայաստանի պայծառ իրականությունը»:

Ընդունելության ժամանակ հրավիրվում է նաև տ. Եղիշե սրբազան պատրիարքը իր հայրենասիրական ջերմ խոսքն ասելու Նոյեմբեր 29-ի առիթով:

«Հայաստանեն եկած մեր երկու մտավորականները ու քաղաքական գործիչները, տիար Կիրակոսյան և տիար Դալլաքյան, մին փոխնախագահը մեր հայրենի կառավարության և մյուսը երրորդ քարտուղարը Հայաստանի Վարչության, խոսեցան Նոյեմբեր 29-ի մասին, վերբերելով այն բոլոր բարիքները զորս երկիրը ունեցավ և ունի այդ թվականեն ի վեր:

Խոսեցան մեր քաղաքական ապահովության և տնտեսական բարգավաճման մասին և կորստյան ճամբան մտած, սակայն Նոյեմբեր 29-ով մեր երկրի հարության մասին, իրենց հատուկ հավատքով և եռանդով, անգամ մը ևս տոգորելով մեր սիրտերը հայրենիքի վերելքի և ապագայի հավատքով:

Նոյեմբերի 29-ը թվական մը չէ, այլ հեղաշրջում մը, որ հանեց հայ ժողովուրդը ողբերգութենեն և դրավ զայն նոր ուղիի մը վրա:

Հիմադեորդ դարուն գիրերու գյուտով, ս. Մեսրոպ Մաշտոց բաժնեց

մեր պատմությունը երկու մասերու, անցյալի և ներկայի. ներկա մը որ հասցուց մեզ մինչև ապօր: Իսկ Նոյեմբեր 29-ը հեղաշրջեց մեր պատմական կյանքը իր բաղադրական և գաղափարական նոր երեսներով, և բաժնեց զայն հինի և նորի ըմբռնումներով:

Մենք երախտապարտ ենք մեր հայրենիքի մտքի և սրտի գործիչներուն, որոնք Նոյեմբեր 29-ի կրակը վառեցին մեր հայրենի հողին վրա: Արտասահմանը հագիլ բերավ իր մասնակցությունը այդ ստեղծարար գործին, հեռուն միայն խանդավառվելով, հեռուն ներկարելով իր պաղած ձեռքերը այդ կրակին: Չզլացավ անշուշտ այդ խարույկին վրա դնելով եթե ոչ գերաններ, գեթ տաշեղներ իր հոգիեն և մարմեն, վառ պահելու այդ կրակը:

Հերոսները դուք եք, պատվական հայրենակիցներ, եթե նույնիսկ ըլլանք քննադատողներ ձեր մեծ գործին, մի նեղվիք, դարը ուր կապրինք, դարն է քննադատության: Սակայն պատիվն ու փառքը քննադատին չէ, այլ ստեղծողին: Քննադատը զանազան մըն է ստեղծողին քով, և պատմությունը զանազան ուներուն չէ որ կենտե իր պատմումանը, այլ հերոսներուն:

Մեզի համար ուրախություն է այս երեկո մեր մեջ ողջունելու տիար Կիրակոսյանն ու Դավաթյանը, հերոսները մեր հայրենիքին, կերտիչները այսօրվան մեր Փառքին:

Այնուհետև, Լուս Անջելոս այցելելուց հետո, դեկտեմբերի 6-ին, սրբազան պատրիարքը վերադառնում է Նյու Յորք, ուր Ամերիկայի արևելյան թեմի առաջնորդարանի կողմից, ի պատիվ մեծ հյուրի, տրվում է ողջերթի ճաշկերույթ, որի ընթացքում ելույթներ են ունենում առաջնորդ տ. Թորգոմ արքեպիսկոպոսը, ծանոթ մտավորական Սուրեն Մանվելյանը, որը մասնավորաբար խոսում է Եղիվարդի՝ տ. Եղիշե սրբազան պատրիարքի արձակ և չափածո գրական մեծարժեք վաստակի մասին, «Յուշարար» թերթի խմբագիր Անդրանիկ Փոլատյանը ներկայացնում է քարձրատիճան եկեղեցականի մեջ նաև գրագետ և մտածող մարդը, Սամվել Թումայանը՝ սաղիմական հուշերով պատրիարքի վարչական գործունեությունը:

Վերջում խոսք է առնում սրբազան պատրիարքը, որի «փակման խոսքը շնորհակալության, հուզումի և գնահատության խոսքեր եղավ» բոլոր արտահայտվողների հասցեին:

Դեկտեմբերի 7-ին սրբազան պատրիարքը մեկնում է Բոստոն: Ա. Երրորդություն եկեղեցում Նորին ամենապատվությունը հանդիպում է ունենում տեղի հայ հոգևորականության հետ: Ապա «Պայքար» թերթի խմբագիր Նուբար Բերբերյանը ողջունում է և քարի գալուստ մաղթում նրան:

Դեկտեմբերի 8-ին սրբազան պատրիարքը այցելում է Լուվելի հայոց նոր եկեղեցի և նույն օրը վերադառնում Նյու Յորք, այցելում Նյու Շրբզի հայկական դպրոց և Էմբրսքնի ծերանոց:

Դեկտեմբերի 12-ին սրբազան պատրիարքը այցելում է Նյու Յորքում Հ. Բ. Ը Միության կենտրոն և վարիչ-տնօրեն Միսաք Հալկենցի և Միության այլ պատասխանատու անձանց հետ ունենում է հաճելի զրույց:

Դեկտեմբերի 13-ին, երեքշաբթի օրը, սրբազան պատրիարքը հրաժեշտ է առնում ԱՄՆ-ից և Շահն արքեպիսկոպոսի ողնկցությամբ մեկնում Եվրոպա՝ Բրյուսել, ուր հայոց պատրիարքին ողջունում և քարի գալուստ են մաղթում պարոն դե Բրաունը, պարոն դե Լեկունը և պարոնայք Տիգրան Վրոյնն ու Կիրտան:

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՎ Տ. ԵՂԻԾԵ ՍՐԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺԸ
ԲՐՅՈՒՍԵԼՈՒՄ (ԲԵԼԳԻԱ)

«Բելգիայի փոքրաթիվ հայությունը խանդավառության չորս օրեր ապրեցավ Նորին ամենապատվության այցելության առիթով»:

Երուսաղեմի հայոց սրբազան պատրիարքը, Ծաֆե արքեպիսկոպոսի ուղեկցությամբ, պաշտոնական այցելություն է տալիս Բելգիայի Նորին Վեհափառություն թագավորին: «Այս այցելության շարժառիթը հին պատմական կապի մը վերականգնումն էր Երուսաղեմի և Ֆլանտրիո թագավորական տունին միջև: Վերականգնումը պիտի կատարվի ս. Հարության տաճարի հայկական բաժնին մեջ վերահաստատելով խաչակիր առաջին երկու թագավորներու հիշատակությունը հատուկ արձանագրությամբ: Երուսաղեմի հայոց պատրիարքը ուզեց ավետել Նորին Վեհափառության թե «Յուդաքեր Կանանց» խորանին ճակատը պիտի զետեղվի մարմարյա արձանագրություն մը, հիշատակելու համար Կոտլեֆրուս դե Պուլիոն, առաջին «Պաշտպան Սուրբ Հարության Տաճարի» Պաղտոսին Ֆլանտրիո, առաջին թագավոր Երուսաղեմի և հայազգի թագուհին՝ Արտա: «Այսպիսով,— ավելցուց ս. պատրիարքը,— պատիվ պիտի ունենանք անմահացնելու խաչակիր թագավորներու քրիստոնեական հավատքը և զոհողության ոգին, ի պաշտպանություն սուրբ Տեղերու և, միևնույն ատեն, արյան կապը, որ հաստատվեցավ անոնց և կիլիկյան հայ իշխաններու միջև»: Հավատքով զեղուն, զգացված և խորունկ շեշտով մը, Նորին Վեհափառությունը շնորհակալություն և ուրախություն հայտնեց իր նախնիքներու նկատմամբ ցուցաբերած ուշադրության համար և հայտնեց իր փափաքը որ միասին աղոթք մատուցվի Երուսաղեմի խաղաղության համար, որպեսզի սուրբ Բաղաքը ըլլա և մնա միշտ աղոթքի տուն մը քոլորին համար:

Խոսակցությունը տարածվեցավ զանազան հարցերու շուրջ, բոլորն ալ կապված այն հույսին, զոր վերջին դեպքերը արթնցուցին Միջին Արևելքի կնճոռոտ կացությունը պարզելու և խաղաղության նոր դարաշրջան մը սկսելու»:

Պալատ այցելությունից հետո, ի պատիվ հայոց պատրիարքի, պարոն դե Բրաուների բնակարանում ճաշկերույթ է տրվում:

Նույն երեկոյան Բրյուսելի քաղաքագլուխը նույնպես պատվում է հայոց պատրիարքին մասնավոր ընդունելությամբ: Այս առթիվ պարոն քաղաքագլուխը «հանձն առավ եկեղեցի մը տրամադրել հայ գաղութին»:

Դեկտեմբերի 14-ին սրբազան պատրիարքը այցելում է Բելգիայի կարդինալ Սյունենսին:

Սրբազան պատրիարքի այցելությունը Բրյուսել եզրափակվում է համայնքային մեծ ճաշկերույթով, իբր արտահայտություն հայ համայնքի շնորհակալության և երախտագիտության Երուսաղեմի հայոց սրբազան պատրիարքի հանդեպ:

ԱՄՆ և Եվրոպա կատարած իր այցելությունից սուրբ Աթոռ է վերադառնում տ. Եղիշե սրբազան պատրիարքը դեկտեմբերի 20-ին՝ ընկերակցությամբ տ. Ծաֆե արքեպիսկոպոսի:

Ա. Հ.

